

ضرورت بازنگری، راهبردها و راهکارهای تحول در روان‌شناسی

اعضای کارگروه روان‌شناسی شورای تحول^۱

پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۰۳/۱۰

دریافت نسخه نهایی: ۱۳۹۷/۰۳/۰۵

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۲/۱۰

چکیده:

این مقاله به ضرورت بازنگری و تحول در رشته روان‌شناسی پرداخته است. بدین منظور ابتدا به سؤال‌های اساسی در ارتباط با ضرورت بازنگری و تحول در رشته روان‌شناسی از جمله سؤال‌های مربوط به آموزش روان‌شناسی و فعالیت‌های روان‌شناسان، منابع درسی، کارآمدی روان‌شناسی در ایران، ضرورت بازنگری و تحول از جنبه‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و سازمانی - اجرایی اشاره شده است. سپس به راهبردها و راهکارهای تحول و ارتقاء در روان‌شناسی پرداخته شده و سه راهبرد اساسی روزآمدی (با ۶ راهکار)، بومی‌سازی (با ۶ راهکار) و اسلامی‌سازی (با ۸ راهکار) مورد توجه قرار گرفته است. در نهایت بر اساس این راهبردها و راهکارها، برنامه آموزشی دوره کارشناسی روان‌شناسی با تلفیق گرایش‌ها، تدوین و توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی جهت اجرا ابلاغ شده است.

کلمات کلیدی: بازنگری، تحول، راهکار، روان‌شناسی.

۱- دکتر علی فتحی آشتیانی، آیت ... سید محمد غروی، دکتر مسعود جان‌بزرگی، دکتر محمدحسین عبداللهی، دکتر رسول روشن، دکتر رضا کرمی‌نیا، دکتر مسعود آذربایجانی، دکتر احمد علی‌پور، دکتر عبدالله معتمدی، دکتر پروین کدیور، دکتر شهلا پاکدامن، دکتر صدیقه ترقی‌جا، دکتر عباس رحیمی‌نژاد، دکتر محمدرضا احمدی محمدآبادی، دکتر پرویز آزاد فلاح، دکتر نسرین ارشدی، دکتر شکوه نوایی‌نژاد، دکتر بهمن بهمنی، دکتر مسعود حسینچاری، دکتر فرشته موتابی، و دکتر احمد برجعلی.

۱- مقدمه

تحول در علوم انسانی از توصیه‌های مورد تأکید امام خمینی (ره) و مطالبات جدی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به‌ویژه در سال‌های اخیر است. در فرازهایی از سخنان ایشان آمده است: «ما در زمینه علوم انسانی به نظریه‌سازی احتیاج داریم. بسیاری از حوادث دنیا حتی در زمینه‌های اقتصادی و سیاسی و غیره، محکوم نظرات صاحب‌نظران در علوم انسانی است؛ در جامعه‌شناسی، در روان‌شناسی، در فلسفه؛ آن‌ها هستند که شاخص‌ها را مشخص می‌کنند» (۱۳۸۷/۲/۱۴). «در بین این مجموعه عظیم دانشجویی کشور که حدود سه میلیون و نیم مثلاً دانشجوی دولتی و آزاد و پیام نور و بقیه دانشگاه‌های کشور داریم، حدود دو میلیون این‌ها دانشجویان علوم انسانی‌اند! این به یک صورت، انسان را نگران می‌کند.... بسیاری از مباحث علوم انسانی (غربی)، مبتنی بر فلسفه‌هایی هستند که مبنایش مادی‌گری است، مبنایش حیوان انگاشتن انسان است، عدم مسئولیت انسان در قبال خداوند متعال است، نداشتن نگاه معنوی به انسان و جهان است... علوم انسانی غرب مبتنی بر جهان‌بینی دیگری است، مبتنی بر فهم دیگری از عالم آفرینش است و غالباً بر نگاه مادی است. خوب، این نگاه، نگاه غلطی است، این مبنا مبنای غلطی است» (۱۳۸۸/۶/۸). «علوم انسانی آن‌وقتی صحیح و مفید و تربیت‌کننده صحیح انسان خواهد بود و به فرد و جامعه نفع خواهد رساند که بر اساس تفکر الهی و جهان‌بینی الهی باشد. این امروز در دانش‌های علوم انسانی در وضع کنونی وجود ندارد. روی این بایستی کار کرد، فکر کرد» (۱۳۹۳/۴/۱۱).

با توجه به بیانات مقام معظم رهبری، می‌توان گفت علوم انسانی به‌منابه مجموعه قواعد تنظیم حیات انسان در بخش نرم‌افزاری فرهنگ و تمدن بشری، علوم و معارفی است که به‌صورت روشمند در مورد رفتارها، باورها، افکار، نگرش‌ها، احساس‌ها، هیجان‌ها و همه پدیده‌های معنادار انسانی بحث می‌کند. علوم انسانی زیربنای پیشرفت فرهنگ و تمدن هر جامعه تلقی می‌شود. به تعبیر دیگر این‌ها موضوع بحث مجموعه علوم انسانی^۱ و علوم

اجتماعی^۱ است که مصادیق بارز آن فلسفه، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم تربیتی، علوم اقتصادی، علوم سیاسی، مدیریت و حقوق است.

روان‌شناسی در این منظومه به‌عنوان یک علم مادر و مولد در علوم انسانی جایگاه ویژه‌ای دارد که مطالعه علمی پدیده‌های روانی و رفتاری را در قلمروی وسیع به عهده دارد. روان‌شناسی در گستره خود با توصیف و تبیین قانونمندی‌های حاکم بر نظام روان‌شناختی انسان به پیش‌بینی و تغییر رفتارها، افکار، باورها، احساس‌ها و هیجان‌ها دست می‌یازد، در عرصه نابهنجاری‌ها و اختلالات روانی، روان‌درمانی مراجعین را وظیفه اصلی خود می‌داند و در عین حال نسبت به علائم روانی و ارتقاء حیات انسانی ورود جدی دارد.

کارگروه روان‌شناسی به‌عنوان یکی از کارگروه‌های شورای تخصصی تحول و ارتقاء علوم انسانی، بعد از شکل‌گیری و مطالعات اولیه و بررسی آسیب‌شناختی وضع موجود به‌منظور بازنگری و تحول در رشته روان‌شناسی، با سؤال‌های متعدد از زوایای مختلف روبه‌رو شد. برخی از این سؤال‌ها در ادامه آمده است.

۲- سؤال‌های اساسی پیش‌رو در مورد ضرورت بازنگری و تحول در رشته

روان‌شناسی

- ▶ با توجه به نیازهای جامعه، چقدر روان‌شناسی موجود پاسخگوی آن نیازها است؟
- ▶ روان‌شناسی موجود چقدر با تحولات بین‌المللی این علم هماهنگ است؟
- ▶ روان‌شناسی موجود چقدر می‌تواند نیاز علمی خود را از منابع داخلی تأمین کند؟
- ▶ روان‌شناسی موجود به لحاظ ماهیت، چقدر با فرهنگ بومی ایرانی همساز است؟
- ▶ روان‌شناسی موجود از نظر ماهیت، چقدر با فرهنگ اسلامی همساز است؟

۲-۱- سؤال‌های مربوط به آموزش روان‌شناسی و فعالیت‌های روان‌شناسان

- ▶ آیا نسبت هزینه‌ای که برای آموزش یک روان‌شناس صرف می‌شود به درآمدزایی ملی او، قابل صرفه است؟

- ▶ آیا آموزش روان‌شناسی موجود در دانشگاه‌ها از کیفیت لازم برخوردار است؟
- ▶ آیا آموزش روان‌شناسی موجود با فرهنگ عمومی جامعه ایران هماهنگ است؟
- ▶ چه آسیب‌هایی ممکن است از طریق آموزه‌های روان‌شناختی موجود، به فرهنگ در یک فرایند زمانی وارد شود؟
- ▶ محتوای آموزش روان‌شناسی موجود در دانشگاه‌ها به چه میزان با فرهنگ اسلامی مطابقت دارد؟
- ▶ تغییر رفتار دانش‌آموختگان روان‌شناسی موجود و جهت‌گیری فرهنگی آن‌ها، اغلب دارای چه سمت و سویی است؟
- ▶ کیفیت آموزش و توانایی استادان روان‌شناسی موجود در انتقال درست مفاهیم روان‌شناختی چگونه است؟
- ▶ سهم استادان روان‌شناسی و گروه‌های علمی روان‌شناسی در تولید علم در سطح ایران و جهان چقدر است؟
- ▶ چه شاخص‌هایی برای استادان روان‌شناسی قابل فرض است که بتوانند الگویی مناسب در رشته خود باشند؟
- ▶ آیا دانشگاه‌ها توانسته‌اند دانشجویانی پرورش دهند که بتوانند به‌طور مستقل و توانمند پروژه‌های علمی و خدمات بالینی را هدایت کنند؟

۲-۲- سؤال‌های مربوط به منابع درسی

- ▶ آیا منابع درسی در طول سال‌ها تدریس موردبازنگری قرار گرفته‌اند؟
- ▶ چه نظارتی از نظر علمی و فرهنگی بر کتاب‌ها و منابع درسی صورت می‌گیرد؟
- ▶ منابع درسی به چه میزان با فرهنگ بومی ما سازگار هستند؟
- ▶ منابع درسی به چه میزان با منابع دینی سازگار هستند؟
- ▶ تا به حال چقدر منابع اسلامی موردتحقیق روان‌شناختی قرار گرفته است؟
- ▶ چه میزان از کتاب‌های روان‌شناسی از منابع غنی اسلامی استخراج شده است؟
- ▶ چه شاخص‌هایی منابع درسی را برای تدریس، متناسب با فرهنگ تضمین می‌کند؟

► چگونه می‌توان متون درسی دانشگاهی در زمینه روان‌شناسی را به نیازهای جامعه پیوند زد؟

۲-۳- سؤال‌ها پیرامون کارآمدی روان‌شناسی در ایران

- آیا روان‌شناسی موجود توانسته است گرهی از مشکلات روان‌شناختی در انسان‌های مبتلا به اختلالات روانی بازکند؟
- آیا روان‌شناسی موجود توانسته است اثر مفید و معناداری در ارتقاء بهداشت روانی جامعه بگذارد؟
- آیا روان‌شناسی موجود توانسته است گامی مؤثر در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و جرائم روبه‌تزايد در جامعه بردارد؟
- آیا روان‌شناسی موجود توانسته است افراد استثنایی جامعه را به‌طور معناداری توانمند کند؟
- آیا روان‌شناسی موجود توانسته است به ارتقاء سطح فرهنگ عمومی جامعه کمک کند؟

۳- ضرورت بازنگری و تحول از جنبه‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی، سازمانی - اجرایی

ضرورت بازنگری و تحول در رشته روان‌شناسی، از جنبه‌های مختلف از جمله آموزشی، پژوهشی، فرهنگی، سازمانی و اجرایی به‌طور جدی قابل طرح است. آنچه در پی می‌آید نکاتی در ارتباط با همین جنبه‌ها است.

۳-۱- از جنبه آموزشی

- بازنگری نشدن رشته روان‌شناسی در گرایش‌های مختلف از ۳۰ سال قبل تاکنون علی‌رغم رشد سریع و شتابان این علم در دنیا؛
- شیوه جذب غیرمنطقی دانشجویان از نظر محل تحصیل، تعداد دانشجویان و جنسیت دانشجویان؛

- ▶ گسترش بی‌رویه دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترای تخصصی در دانشگاه‌ها به‌ویژه در دانشگاه پیام نور و دانشگاه آزاد اسلامی؛
- ▶ افت کیفیت آموزشی هم به لحاظ محتوا و هم از نظر شیوه ارائه درس توسط استادان؛
- ▶ کمبود استادان الگو از نظر اخلاقی و دینی؛
- ▶ فقدان یا ضعف رابطه بین نظریه‌ها و کاربرد؛
- ▶ بی‌توجهی به الگوی شاگرد پروری؛
- ▶ بی‌توجهی به پرورش تفکر انتقادی در دانشجویان؛
- ▶ قدیمی بودن منابع درسی و دادن جزوه بجای کتاب درسی معتبر؛
- ▶ ضعیف بودن جنبه‌های عملی درس‌ها؛
- ▶ معیارهای ناکارآمد در انتخاب و سنجش عملکرد اعضای هیئت علمی؛
- ▶ تدریس زیاد استادان به خاطر تعداد زیاد دانشجو و واحدهای دانشگاهی و افت کارآمدی آن‌ها؛
- ▶ به‌روز نبودن استادان؛
- ▶ مشکلات و ضعف در شیوه ارتقاء استادان؛
- ▶ ضعف در راه‌اندازی دوره‌های بین‌رشته‌ای مثل روان‌شناسی دین، روان‌شناسی اجتماعی، روان‌شناسی سیاسی، روان‌شناسی ورزش و ...

۳-۲- از جنبه پژوهشی

- ▶ ضعف در هدایت و راهنمایی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویان؛
- ▶ ضعف در کیفیت پژوهش‌های انجام‌شده؛
- ▶ راه افتادن بنگاه‌ها و مؤسسه‌هایی که با اخذ پول برای دانشجویان پایان‌نامه، رساله و مقاله می‌نویسند؛
- ▶ نظارت ناکافی بر محتوای علمی و فرهنگی کتاب‌های منتشرشده (هرسال بیش از ۵۰۰ کتاب در حوزه روان‌شناسی چاپ می‌شود)؛
- ▶ غلبه ترجمه بر تألیف منابع و کتب روان‌شناسی و بی‌توجهی به مسائل بومی و فرهنگی؛

- ▶ بی‌توجهی به پژوهش‌های کاربردی جهت رفع مشکلات فرهنگی - اجتماعی؛
- ▶ بی‌توجهی به پژوهش‌های کیفی؛
- ▶ تکراری بودن موضوع پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها و بی‌توجهی به نیازهای جامعه.

۳-۳- از جنبه فرهنگی

- ▶ وجود مفاهیم غیرفرهنگی و غیر ارزشی در برخی از متون؛
- ▶ بی‌اعتقادی برخی از استادان روان‌شناسی به مسائل دینی و فرهنگی؛
- ▶ بی‌توجهی به مبانی فکری و عقیدتی؛
- ▶ فقدان تعامل بین روان‌شناسی و نیازهای بومی؛
- ▶ فقدان نظریه‌پردازی متناسب با فرهنگ بومی و دینی؛
- ▶ توجه بیش‌ازحد و محدود شدن روان‌شناسی به آموزش و روان‌درمانی و غفلت از سایر حوزه‌ها و گرایش‌ها؛
- ▶ ارائه راه‌حلی در مشاوره و روان‌درمانی توسط برخی از روان‌شناسان که با مبانی دینی منافات دارد.

۳-۴- از جنبه سازمانی - اجرایی

- ▶ رشد کمی دوره‌های آموزشی به‌ویژه در دانشگاه‌های پیام نور و آزاد اسلامی و محدود بودن استادان متخصص و بی‌توجهی در مورد نسبت استاد به دانشجو؛
- ▶ بی‌توجهی به مسائل و نیازهای بومی و منطقه‌ای؛
- ▶ کمبود روان‌شناسان مجرب و آشنا با مسائل بومی، فرهنگی و دینی؛
- ▶ ضعف در گزینش استادان در رشته روان‌شناسی با توجه به آمیختگی بسیار زیاد مسائل روان‌شناختی با مسائل فرهنگی و دینی.

۴- وضع موجود رشته روان‌شناسی در مقطع کارشناسی

بررسی برنامه‌های درسی موجود در رشته روان‌شناسی و مشاوره نشان داد که این برنامه‌ها به‌طور متوسط حدود ۲۵ سال پیش تصویب شده و در طی این مدت مورد بازنگری قرار نگرفته بودند که از جمله آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

► برنامه مقطع کارشناسی رشته روان‌شناسی با گرایش‌های کودکان استثنایی، روان‌شناسی عمومی و روان‌شناسی بالینی مصوب جلسه ۱۸۳ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی مورخ ۱۳۶۸/۱۱/۱ بود؛

► برنامه مقطع کارشناسی رشته روان‌شناسی با گرایش صنعتی- سازمانی و رشته اصلاح و تربیت مصوب جلسه ۲۵۵ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی مورخ ۱۳۷۲/۲/۱۹ بود؛

► برنامه مقطع کارشناسی رشته امور تربیتی با گرایش‌های مشاوره و امور تربیتی مصوب جلسه ۱۲۳ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی مورخ ۱۳۶۷/۲/۳۱ بود؛

► برنامه مقطع کارشناسی رشته راهنمایی و مشاوره با گرایش‌های مشاوره و فعالیت‌های پرورشی مصوب جلسه ۳۶۲ شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی مورخ ۱۳۷۷/۶/۲۹ بود؛

همه موارد فوق بدون تردید بازنگری و تحول در رشته روان‌شناسی را مورد تأیید و تأکید قرار می‌داد.

۵- راهبردها و راهکارهای تحول و ارتقاء در روان‌شناسی

برخی مبانی نظری خاص فلسفی، معرفت‌شناختی و انسان‌شناختی و نیز خطاهای روش‌شناختی ناشی از اصالت دادن به کمی‌گرایی، تقلیل‌گرایی، انحصارگرایی و استعاره‌گرایی و نیز پیش‌داوری‌های نژادی، سیاسی و اجتماعی از جمله موارد انطباق نداشتن فرهنگی است که در عرصه‌های کاربردی و به‌ویژه درمانگری، نتیجه‌اش بعضاً ناکارآمدی، پیچیده‌تر کردن مشکلات و نادیده گرفتن متغیرهای فرهنگی است.

با فرض آنکه تحول را تغییر وضع موجود به وضع مطلوب بدانیم و به‌ضرورت آن اذعان کنیم، تحول در روان‌شناسی نیازمند طراحی نقشه تحول و بیان راهبردها و راهکارهای تحول است. محورهای اصلی تحول در روان‌شناسی عبارت‌اند از: مبانی نظری معرفت‌شناختی، انسان‌شناختی و روش‌شناختی در سه بخش آموزشی، پژوهشی و روان‌درمانگری در حیطه‌های نظری و کاربردی؛ گرایش‌ها، عناوین درس‌ها، سرفصل‌ها، متون و منابع درسی، اعضای هیئت‌علمی، دانشجویان، محیط آموزشی، مدیریت آموزش

و برنامه آموزشی، پژوهش، پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، مدیریت پژوهش، نشریات تخصصی علمی-پژوهشی، کرسی‌های نظریه‌پردازی و قطب‌های علمی؛ قوانین و مقررات و سیاست‌گذاری‌های لازم مربوط به آموزش و پژوهش؛ و در نهایت چهارچوب‌ها و روش‌های روان‌درمانگری و مشاوره در مراکز روان‌شناسی و مشاوره. در این مقاله صرفاً به بحث در مورد تحول در آموزش روان‌شناسی پرداخته‌ایم و سه راهبرد اساسی روزآمدی، بومی‌سازی و اسلامی‌سازی را مطرح کرده، و در ذیل هر راهبرد، راهکارهای مربوطه را مورد بحث قرار داده‌ایم.

۱-۵- راهبرد روزآمدی

مقصود از روزآمدی آن است که روان‌شناسی موجود در ایران نسبت به جایگاه فعلی روان‌شناسی در جهان، رشد کمی و کیفی مناسبی داشته باشد و بتوانیم تأخیرها و کمبودهای موجود را به‌طور نسبی جبران کنیم.

۱-۱-۵- راهکارهای روزآمدی

۱- روزآمدی: استفاده از آخرین مطالعات، تحقیقات، نظریه‌ها و دستاوردهای علمی در روان‌شناسی.

۲- ارتقاء روش‌شناسی: به‌کارگیری انواع روش‌های تحقیق کمی و کیفی و زمینه‌سازی و تخصیص واحدهای درسی لازم جهت ارتقاء و تعمیق قابلیت‌ها و مهارت‌ها در استفاده صحیح و جامع از روش‌های تحقیق.

۳- گسترش آموزش پژوهش‌محور: فراهم‌ساختن زمینه‌های دانشی و مهارتی لازم برای تقویت پژوهشگری، کنجکاوی و حقیقت‌جویی در متن همه آموزش‌ها.

۴- توجه به فلسفه روان‌شناسی: آشناسازی دانشجویان با فلسفه علم، مکاتب، و جریان‌های روان‌شناختی حاکم بر علم روان‌شناسی موجود و مبانی معرفت‌شناختی، هستی‌شناختی و روش‌شناختی آن و تخصیص واحدهای درسی لازم.

۵- نظریه‌پردازی: آشناسازی دانشجویان با مبانی تولید علم و ایجاد زمینه‌های دانش و

مهارت لازم برای ایده‌پردازی، مدل‌سازی و نظریه‌پردازی.

۶- جامع‌نگری: آشناسازی دانشجویان با نگاه جامع و یکپارچه به انسان در ابعاد چندگانه زیستی، روانی، اجتماعی و معنوی و استفاده از سایر علوم و معارف در شناخت کلی انسان.

۵-۲- راهبرد بومی‌سازی

بومی‌سازی به معنای سازگاری، تناسب و هماهنگی دانش روان‌شناسی با فرهنگ، تمدن و جامعه ایران است. بومی‌سازی بیش از همه در خصوص دانش‌های بنیادی- کاربردی اعم از علوم طبیعی و انسانی، از جمله روان‌شناسی که آزاد از فرهنگ نیستند مورد انتظار است.

۵-۲-۱- راهکارهای بومی‌سازی

۱- نیازسنجی: طراحی اهداف آموزشی، رشته‌ها و گرایش‌های روان‌شناسی بر اساس نیازسنجی‌های مبتنی بر شرایط اقلیمی، جغرافیایی و فرهنگی و نیز هدایت و جهت‌دهی پژوهش‌های روان‌شناختی و پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحصیلات تکمیلی بر اساس موضوعات و مسائل جاری و موردنیاز کشور.

۲- انطباق با اهداف نظام آموزشی: تدوین، تنظیم و منطبق کردن گرایش‌ها، عناوین درس‌ها و سرفصل‌ها با اهداف نظام آموزشی (حاصل از اسناد بالادستی).

۳- گسترش مهارت‌آموزی: فراهم‌سازی زمینه گسترش مهارت‌های آموزشی با جهت‌گیری بومی در حوزه‌های مختلف روان‌شناسی به‌ویژه عرصه‌های کاربردی از قبیل مشاوره، روان‌درمانی و روان‌شناسی تربیتی.

۴- تأسیس و تقویت قطب‌های علمی- منطقه‌ای: راه‌اندازی و تقویت قطب‌های علمی - منطقه‌ای بر اساس نیازها و ظرفیت‌های منطقه‌ای و سرمایه‌های انسانی و امکانات صنعتی- سازمانی (حاصل از آمایش سرزمینی در هر منطقه).

۵- توازن جنسیتی: ملاحظه کردن ویژگی‌های جنسیتی در رشته‌ها، گرایش‌ها و پذیرش دانشجو و نیز به‌کارگیری استادان بر اساس نیازسنجی و سیاست‌گذاری متوازن و متناسب.
 ۶- سطح‌بندی مقاطع تحصیلی: تأسیس و گسترش مقاطع تحصیلی دانشگاهی و پذیرش دانشجویان در آن بر اساس نیازها، اهداف آموزشی، استعدادها و ظرفیت‌های انسانی و منطقه‌ای.

۳-۵- راهبرد اسلامی‌سازی

با توجه به پذیرش مبانی ارزشی دین اسلام (باورها، مناسک و اخلاقیات) در جامعه اسلامی اولاً مباحثی از روان‌شناسی که در تضاد آشکار با این مبانی باشد لازم است اصلاح گردد. ثانیاً با عنایت به ظرفیت‌های علمی و حیاتی در منابع اسلامی، استفاده از آن‌ها در متون و منابع روان‌شناسی ضرورت می‌یابد.

۱-۳-۵- راهکارهای اسلامی‌سازی

۱- پیشینه‌شناسی روان‌شناسی در فرهنگ اسلامی - ایرانی: آشنایی دانشجویان با میراث گران‌بهای علمی و فرهنگی ایران و اسلام در رشته و گرایش‌های مربوط به روان‌شناسی، ضروری است افزون بر خودباوری فرهنگی، زمینه‌های اولیه برای استخراج دیدگاه‌های اسلامی در روان‌شناسی فراهم گردد. در گرایش‌های روان‌شناسی، متناسب با هر گرایش و درس می‌توان سوابق و پیشینه اندیشه‌های اسلامی در آن مورد را در منابع فلسفی، اخلاقی و عرفانی استخراج و تدوین نمود تا پس از بررسی و کارشناسی لازم به‌عنوان واحدهای درسی موردتوجه قرار گیرد.

۲- استخراج و تدوین فلسفه روان‌شناسی اسلامی: لازم است در ابتدا متونی تهیه شود که مبانی معرفتی، هستی‌شناختی و انسان‌شناختی روان‌شناسی بر اساس دیدگاه اسلام استخراج و مدون گردد. بخشی از این مبانی به‌صورت پیشینی قابل استخراج است و برخی دیگر پسینی است که پس از تشکیل دانش روان‌شناسی اسلامی، امکان‌پذیر می‌شود.

۳- تقویت و گسترش نگاه انتقادی: بر اساس مبانی اسلامی، مبانی فلسفی روان‌شناسی موجود استخراج شود و به‌صورت جدی موردنقد و بررسی قرار گیرد.

۴- مطرح کردن دیدگاه‌ها و پارادایم‌های متفاوت در روان‌شناسی: در ترجمه متون و منابع روان‌شناسی به آثار علمی و کلاسیک در پارادایم‌های مختلف توجه شود. صرفاً به ترجمه آثار پارادایم پوزیتیویستی اکتفا نگردد. به‌ویژه آرا و اندیشه‌هایی که در غرب، نگاه انتقادی جدی به مبانی و مباحث روان‌شناسی معاصر دارند ترجمه، و در دسترس دانشجویان قرار گیرد.

۵- استخراج و پردازش مفاهیم روان‌شناختی در متون دینی: مفاهیم و گزاره‌های موجود در منابع اسلامی به صورت متناظر با مفاهیم و مسائل روان‌شناسی معاصر استخراج گردد تا این مفاهیم در سه محور واژگانی، الگوها و نظریه‌های اسلامی منشأ تحقیقات جدید گردد.

۶- تلفیق جهت‌گیری تربیتی و اخلاقی: در همه گرایش‌ها، درس‌ها و سرفصل‌ها باید نگاه تربیتی و اخلاقی مبتنی بر اسلام به‌گونه‌ای در متون درسی روان‌شناختی عجزین شود تا زمینه‌های پرورش انسان متعالی اسلام فراهم گردد.

۷- استخراج و ساماندهی روش‌شناسی: روش‌شناسی یا روش‌شناسی‌های متناسب با پژوهش به‌منزله ستون اصلی خیمه روان‌شناسی اسلامی است. استخراج یا ابداع و تدوین روش‌شناسی موجب رشد منطقی و نظام‌مند مکاتب روان‌شناسی خواهد شد.

۸- تدوین کتب و منابع روان‌شناسی: لازم است کتاب‌ها و منابع درسی روان‌شناسی بر اساس معیارها و ضوابط اسلام از جهت مبانی و مباحث تهیه و شرایط و زمینه‌های معرفی و استفاده از آن‌ها در مراکز آموزشی فراهم گردد.

۶- جمع‌بندی

ماحصل تلاش برای تدوین راهبردها و راهکارهای تحول در آموزش رشته روان‌شناسی این بود که بر اساس این راهبرها و راهکارها، دوره آموزشی کارشناسی روان‌شناسی با تلفیق گرایش‌های موجود توسط کارگروه روان‌شناسی تهیه و تدوین گردید و پس از ارزیابی‌های مکرر در نشست‌های تخصصی با حضور متخصصین با گرایش‌های مختلف از دانشگاه‌های سراسر کشور، با اجماع مورد تأیید قرار گرفت که پس از تصویب در

شورای تخصصی تحول و ارتقاء علوم انسانی، توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی جهت اجرا به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ابلاغ شد.

در برنامه جدید، روان‌شناسی به‌عنوان علمی که به توصیف، تبیین، پیش‌بینی و کنترل رفتار و فرایندهای ذهنی انسان به‌عنوان مخلوقی الهی در ابعاد جسمانی، روانی، اجتماعی، اخلاقی و معنوی با استفاده از منابع و روش‌های تجربی، عقلی و وحیانی می‌پردازد، تعریف شده است. هدف از دوره کارشناسی، یادگیری مبانی و مفاهیم روان‌شناسی در حوزه‌های مختلف تحولی، تجربی، روش‌شناختی، شخصیت‌شناختی، فیزیولوژیک و اجتماعی و بالینی با توجه به فرهنگ بومی و دینی ایران به‌منظور توانمندسازی دانشجویان در حیطه‌های دانشی، بینشی و توانشی و کاربرد آنها در زندگی فردی و اجتماعی است. منظور از اهداف دانشی، یادگیری اموری است که دانشجویان را در دانستن، فهمیدن، تجزیه و تحلیل، نوآوری و ارزشیابی دانش روان‌شناسی مساعدت کند. اهداف بینشی، باور به اعتقادات، ارزش‌های اخلاقی و مبانی فلسفی اسلام و التزام عملی به آنها در زندگی و علوم روان‌شناختی است که در قالب تمامی درس‌ها و فعالیت‌های کارشناسی روان‌شناسی محقق می‌شود و اهداف توانشی، کسب مهارت در زمینه‌های روش‌شناسی و به‌کارگیری دانش کسب‌شده و ابزارهای مربوط در روان‌شناسی است.

تغییرات در این برنامه از نظر غنی‌سازی و روزآمدی، با توجه به تحولات علمی روان‌شناسی در جهان صورت گرفته است. سرفصل همه درس‌ها براساس آخرین یافته‌های علمی و پژوهشی و با توجه به رویکرد دینی و بومی تدوین شده است. در همه درس‌ها، منابع علمی جدید آورده شده است. از نظر بومی‌سازی، تنظیم سرفصل اکثر درس‌ها با توجه به رویکرد بومی، توجه به نیازهای جامعه، توجه به یافته‌های پژوهشی و تولیدات علمی بومی و هماهنگی با مبانی دینی، فرهنگ، تمدن و جامعه ایران صورت گرفته است. از نظر کارآمدی، برنامه به گونه‌ای تدوین شده که فارغ‌التحصیلان در هر موقعیت شغلی (آموزش و پرورش، نهادهای فرهنگی - اجتماعی، سازمان‌ها، ادارات و کارخانجات، مراکز بهداشتی - درمانی، مراکز پژوهشی) قرار گیرند بتوانند از اطلاعات و مطالب کسب شده، به‌خوبی بهره‌مند شوند و کارآیی قابل قبولی داشته باشند. از نظر اسلامی‌سازی، برنامه جدید و سرفصل اکثر درس‌ها با رویکردی مثبت به مبانی دینی و

اسلامی تنظیم شده است. برخی از درس‌ها مثل آموزه‌های روان‌شناختی در قرآن و حدیث، به‌طور مستقیم با آموزه‌های اسلامی هماهنگ است. برخی دیگر به گونه‌ای تنظیم شده که یا منافاتی با مبانی دینی نداشته باشد یا به نحوی این حوزه را پوشش دهد. علیرغم تلاش‌های بسیار زیادی که در تدوین این برنامه صورت گرفت، کارگروه از مشکلات اجرای این برنامه غافل نبود و مهم‌ترین مشکلات پیش رو در اجرای آن را می‌توان یکی نداشتن منابع و کتاب‌های مناسب براساس سرفصل‌های تهیه شده و دیگری استادان علاقه‌مند و آشنا با تدریس درس‌های جدید دانست. مذاکره با سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، به‌منظور تألیف کتاب‌های مورد نظر توسط استادان دانشگاه‌ها، گامی برای کاهش مشکل اول بود و برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای استادان دانشگاه‌های سراسر کشور برای آشنایی و رفع مشکلات احتمالی در تدریس درس‌های جدید، گام دیگری برای کاهش مشکل دوم بود. اگرچه اعتقاد داشته و داریم که دستیابی به اهداف مورد نظر و رفع مشکلات به‌کندی و طی زمان صورت می‌گیرد.

■ **The need to revise strategies and solutions for Evolution in psychology** ■

Members of the development Council psychology workgroup

Abstrac

The present article addressed the need to revise and transform psychology. To this end, we first ask the basic questions regarding the necessity of review and development in the field of psychology, including questions related to the teaching of psychology and activities of psychologists, curriculum resources, the efficiency of psychology in Iran, the necessity of revising and evolving aspects of educational, research, Cultural and organizational-executive ones. Then, strategies and solutions for transformation and enhancement of psychology were dealt with, and three basic strategies were presented, including updating (with 6 strategies), localization (with 6 strategies), and Islamization (with 8 strategies). Finally, according to these strategies, the curriculum of Bachelor of Psychology Program was developed by combining different disciplines, and notified by the Supreme Council of Cultural Revolution to the Ministry of Science for implementation.

Key Words: Revise, Evolution, Strategy, Psychology